

“Dünyanın bütün önemli insanların hemen hemen hepsi öldü; Mozart, Beethoven, Puşkin, Eliot... Ben de pek iyi sayılmam” Punch Dergisi

İran’ın son otuz, kırk yılının aydın sanatçı ve edebiyatçı kesimi, vakti ve merakı olan için halet-i ruhiyesinin, hal ve huyunun ve maşgalelerinin irdelenmesinin hiç de keyifsiz sayılamayacağı ilginç bir görüngüdür. Bunlarda, belki de bütün dünyada bu mesleği icra edenlerin hepsinde profesyonel bir yan etki olarak bulunan kendini büyük görme ve dünyanın merkezine yerleştirme arzusu büsbütün genetik bir mütasyona dönüşmüştür. Kendi toplumsal büyüklüğünü, popüleritesini, önemini ve konumunu ölçmede çağdaş İran edebiyatçı kesimi kadar yanılan insan az bulunur. Toplumun kuyrukçuları ve çağdaş tarihin her keskin dönemecinde arkada kalanlar sürekli kendilerini toplumun kurtarıcıları ve yol göstericileri saymışlardır. Sıgılık ve düşünsel kekemelik sanat ve yaratıcılıkla karıştırılmıştır. Kendisine yol göstericilik ve eğitimlik kaftanı biçen böylesi gerici ve sakar bir kesime çok az rastlanır. Kendisini evrenin merkezi sayan böylesine unutulmuş ve marjinde kalmış bir cemaat bulmak kolay iş değildir. Böylesine geçmişe tutsak olup gelecekte bu ölçüde pay isteyen böyle bir loncayla ender karşılaşılır.

Bu lonca, bu cemaat eril, ulusal, İslamzede, uygarlık düşmanı, geçmiş tapınmacısı, karalara bürünen, bilim düşmanı, hacı hocacı ve laubali bir görüngüdür. O memlekette (İran’da) Pehlevi ve İslamcı despotizmler, insanların ağızlarının, gözlerinin ve kulaklarının kapatılması ve halkın şuurunun aforoz edilmesi sayesinde günümüze kadar sürebilen bir gelenektir. Lonca ve cemaat diyorum; yaşla kuruyu bir arada yakmamak gerek, bu güruhun dışında kalan birkaç şair ve yazar bulunabilir pek tabii; ancak İran’ın sözümona yazınsal ortamına bu cemaatin tiksineç ufkü ve bakış açısı egemendir.

Sayın Abbas Marufi² *Nimruz* gazetesindeki “Hozur-e Xelvet-e Ons”³ (al mana fi betne şaer) başlıklı köşesinde bir kez daha bizi bu narsizm, kendini kandırma ve gericilik eğri büğrü dünyasına götürüyor. Bu zat köşesinde, belki de safdilliğinden dolayı, bu loncanın bütün güzelliklerini toptan ve hiçbir şeyi saklamaksızın teşhir ediyor. Sayın Marufi ile İslami rejim arasındaki kavga örnek olacak biçimde bu kesimin bütününün İran’a egemen siyasal gericilikle çekişmesinin özünü içeriyor ve anlamlandırıyor. Kavga, kendisinin söylediği gibi, kağıt ve yazdıklarının yayımlanabilmesi izniyle ilgilidir. “Zühayr-ul İslam⁴ kağıtçıları işin başına geçti”⁵ ve kalemin denetimini ellerine aldı diye söyleniyor. “Kağıda dönüştürmek üzere ağaçları kesen” baltacıların onun gibi “deha sahibi olan, sabaha kadar yatmayıp imgelemlerini kağıda döken” kişilerin yolunu kesiyorlar. Hazretleri şöyle isyan ediyor: “Memlekete alın teri, göz nuru dövizlerle ithal edilen bu kağıtlar benim ve benim gibilerindir.” Akıl yürütüyor: Neden konu tarım ve endüstri oldu mu uzmanlar çağırılıyor ama ne zaman sanat ve kültür söz konusu oluyorsa herkes, “toplum”, sıradan insanlar kendilerini görüş sahibi sayıp ortalığı karıştırıyor? “Kültürel konular konusunda, kırk bir kere maşallah, hiçbir şekilde geri adım atmayan altmış milyon uzmanımız var. Kalabalığın arkasından kafalarını uzatıp orada ne olup bittiğini anlamaya çalışan kültür yaratıcıları ve yaratıcı edebiyatın yazarlarına (alçak gönüllü olmanıza gerek yok efendim!) hali harap.” Hayır böyle olmaz efendim; İslami rejim kendi çıkarını bilmiyor, ulusal çıkarları otokrasiye kurban ediyor. Sayın Marufi sayın Hamenei ve Ensar-i Hizbullah’ın derdini iyi kavıyor. Kendileri bina tepelerindeki uydu antenleri gösterip hayırservicece öğütte

bulunuyorlar: MTV ve yoz programlarının ortalığı kasıp kavurmasının nedeni kendisinin ve kendi gibilerinin ağızlarının kapatılması, kitaplarının basım izni kuyruğunda bekletilmesi ve “yazınsal ve sanatsal yapıtların en iyi yaratıcılarının” soyutlanmasıdır. “Mecnun başı boş avare dolaşıp ağlıyor, halk ise uydudan Leyla’yı izliyor.”

İnsanların dönüp de bu başı boş avare Mecnun’e bakmamaları çehresinin tanındığı ve sıkıcılığından olmasın sakın! Tanıyorlardır onu. İstemiyorlardır. Yıllardır bu memlekette bu toplumsal tip kiloyla üretildi, üretiliyor. Plastik Al-i Ahmetler. Allahtan bu seferki bütün varlığının kopya ve tekrardan ibaret olduğunu biliyor. “Dedim ya bu son yüz yılın tarihi korkutucu biçimde tekrardan ibarettir... Bu aralar beni derinden etkileyen bir kitap okuyordum: *Hasan Ağa Firenkten Döndü*⁶... ilginçtir... Hasan Moqadam’ın Batı’ya karşı nefreti, ulusal çıkarlara ilgisi ve sorunları açıklamadaki ceareti beni zamanın sanki geçmediğine inandırıyor.” Hasan Moqadam’dan Abbas Marufi’ye kadar zaman değişmediyse de görünürde mekan değişmiştir! “Batı’ya hayır” Hasan Moqadam’ın sloganı olsa da “Doğu’ya hayır” tamamlayıcı mısrası Washington D. C.’nin dolaysız ürünüdür. ⁷“Rejimin erkanına gelin bütün gazeteleri kapatıp herkesin okuyacağı bir *Pravda* çıkarın dedim.” Aferin! Nasıl da yenilikçi bir söz, ne kadar da yaratıcı! İran’a egemen siyasal gericiğe karşı nasıl da derinlikli, uzlaşmaz bir eleştiri! Sayın Marufi’nin kinayesinin Brejnev ve sahte sosyalizme ilişkin olduğunu düşünüyorsanız çok nazıksınız demektir. Hayır; bu beyefendi foyası meydana çıkmış bu Soğuk Savaş formülüyle sol karşıtı kulübe üyelik kartını hazırlamaya çalışıyor. Pek tabii ki bu da kopya. “İran’daki yazınsal ve sanatsal ürünlerin en iyi yaratıcıları” anti-komünist rejimlerde böylesi yaranmalar ve yaltaklanmalarının kitapları üzerindeki sansürü kaldırıcı özelliklerini öteden beri biliyorlar. Laf aramızda, herşey bir yana, eski Sovyetler, o aynı Brejnev’i ve KGB’siyle İran’ın “kültür yaratıcıları” ve nöktünel dahileri için İslami rejimle karşılaştırıldığında bir gerileme mi sayılır?! Gerçekten de sayın Marufi’nin uyarısı, toplu ve bireysel dosyalarında on binlerce kasten adam öldürme bulunan “rejim erkanını” nasıl da utandırmıştır, nasıl da kendilerine getirmiştir!

Bu sözlerle sayın Marufi’nin kirli siyaset alanına adım attığını sanmayınız sakın. Hayır, “ben bir yazarım!”

Öyle değil azizim, öyle değil sayın Marufi; bütün olayı tepe taklak anlamışsınız. Yapıtlarınızın ve sizlerin sansüre uğraması halkın uydulara akın etmesinin nedeni değildir; tam tersine, sizin o yoksul sanatsal arka bahçenizle birlikte o memlekette varlığınızı sürdürebilmeniz için nedeni uydu antenlerinin [güvenlik güçleri tarafından] toplatılması ve insanların kültürel karantinaya alınmasıdır. İnsanların dünyada olup bitene özgürce erişebildikleri, arzuladıklarını izlemek ve beğenilerini ifade etmekte özgür oldukları gün sizin geri kalmış yazınsal ve sanatsal dünyanın soyu, İslami ve İrani olmayan herşeye karşı duyduğunuz nefretle birlikte, bir gecede tükenecektir. İnsanlar söyleceklerini söylüyor zaten. Tercihlerini beyan etmişlerdir. Tirajınıza bakın. Altmış milyonluk bir ülkede insanlar, bilmeye ve okumaya aç, uluslararası edebiyattan yoksun, çağdaş sanattan yoksun, binlerce soru, binlerce tinsel ve kültürel gereksinimi olan, molların ve devrim muhafızının kırbacı zoruyla kolları bağlanmış, alternatifini olmaksızın tutsak dinleyiciler olarak huzuruza çıkartılmışlar; dünyayı ve insanlarını görmek, duymak, anlamak için öylesine meraklı insanlar ki bin bir tehlikeyi göze alıp “uydu” ve MTV izliyorlar; başka türlü söz söyleyen herkes tutklanmış, öldürülmüş, kodese tıkılmış, sürülmüş; işte bakın tirajınıza. Loncanızın, hele “kültür yaratıcıları” edasıyla, Bob Dylan’dan Rolling Stones’a, Bon Jovi’dan Madonna’ya dünya çapındaki pop kültür sözcülerine caka satmaya kalkışması gülünç değil mi?

Yozlaşma tabii ki açıklayıcı bir sözcük. Yozlaşma, Naser Javid'in deyişiyle, köy boşalırken yazınsal açıdan harman başında bekleyen, küreklerini toprağa saplayıp hiçbir şekilde kente gelmeyi kabul etmeyen sevgili sanatçılar ve kültür yaratıcılarının durumlarının adıdır. Tahran Üniversitesi'nde okuyan, gurbetçi, namazı yerinde taşralı öğrencinin bakış açısıyla köy, jandarma karakolu, göçer topluluklar, aşiretler, bakır lazımlık ve havuzlu hamamlar güzel günleri konusunda tomar tomar roman ve hasretname basıyorlar. Bırakın onu betimleyip yaşamına ilişkin bir şey anlatmayı, günümüzün kent insanını tanımıyorlar bile. Bunların edebiyatında, tabii sayın Marufi kadar alçaktan alıp tenezzül ederlerse, kadın hala "ey gidi günler"de kürsüyü⁸ hazırlayıp önlerine "fesencan"⁹ yemeği koyan "nine"dir. Meslektaşları veya sınıf arkadaşlarıyla açık, insanca, dolaysız ve eşit bir cinsel ilişki kurmaktaki beceriksizliklerini binlerce dize "ayrılık acısı", "yokluğunun hüznü" ve yakarma manzumelerine alet etmişlerdir. Yozlaşma, uzak bir köşede, çağdaş dünyanın eleştirmeninin gözünden irak, ahlaki gericilikten, dincilikten, ataerkiden, etnik ve ulusal kendini beğenmişlikten ve teknik yoksulluktan toplumsal bir erdem ve kimlik yaratan kültürel geleneğin vasfıdır. Yozlaşma, insanların bu soyutlanmış ortamın dışına bakmasını bile yasaklayan ve bastıran gerici rejimlerin şemsiyesi altında, sübvansiyonlar zoruyla ve ucuz basım işçisinin sırtından bin sekiz yüz kişilik küçücük bir Pazar oluşturma ve bu pazarı zenofobi, etnisizm ve geçmişe tapınmacılık zehrini pompalayarak savunan yazınsal geleneğin vasfıdır.

İslami rejimin yıkılmasıyla boy gösteren, dini ve ulusal ahmaklığın düzenini sona erdiren aynı kültürel özgürlük bu "kültür yaratıcıları"nın da kesinlikle devre dışı bırakacaktır. Bu yazınsal ve kültürel gelenek İran'daki siyasal gericiliğin ikizidir, oradan besleniyordur, onunla aynı düşüncededir ve ona hizmet etmektedir. Defteri de onunla birlikte dürülecektir. İnsanlar başka bir sanatı, edebiyatı ve kültürü hakediyor.

İlk kez Şubat 1997'de Nader Behnam imzasıyla *Enternasyanal*, sayı 23'te yayımlandı. İran Komünist-işçi Partisi Yayınları, Mansur Hikmet Toplu Yapıtları, Cilt 8, sayfa 355-59 (Birinci Basım, Kasım 1997, İsveç)'ten çevirildi.

Türkçesi: Siyaveş Azeri

* Bütün notlar Türkçe okura metni daha anlaşılır kılmak için Türkçe'ye çeviren tarafından eklenmiştir. Köşeli ayraç içindeki ifadeler de bu amaçla yine Türkçe'ye çevirene aittir.

¹ Celal Al-i Ahmet (1923-1969), İranlı "dini aydın". Ulusalçı-dinci siyasal geleneğe bağlı bu yazar özellikle *Garb ve Garbzedeği* (Batı ve Batı-taklitçiliği) adlı yapıtıyla tanınır. Ulusalçı-dinci düşünceleri "sol"dan sağa önemli bir aydın kesimini derinden etkilemiştir.

² İranlı yazar ve gazeteci. Türkçe okur Marufi'yi *Ölümler Senfonisi* adlı yapıtıyla tanır. Bir dönem "muhalif" *Nimruz* gazetesinde köşe yazarlığı da yaptı. Halen sürgünde yaşamaktadır.

³ "Dostun mahreminde bulunmak" anlamına gelen Marufi'nin *Nimruz*'deki köşesinin adıdır. Bu ad Hafız'ın bir gazelinden alınmıştır.

⁴ Tahran'da kağıt tüccarlarının ve esnafının yoğunlukla bulunduğu caddenin adıdır.

⁵ Çift tırnak içinde verilen bütün ifadeler Marufi'nin köşesindeki yazılarından alınmıştır. Alıntılar içinde ayraçtaki ifadeler Mansur Hikmet'e aittir.

⁶ Hasan Moqadam (1898-1925) öykü ve oyun yazarıdır. İlk öyküsü 1916'da İstanbul'da yayımlandı. En ünlü yapıtı, batılı tarzı taklit edenlerle alay ettiği *Cafer Aqa Firengten Döndü* adlı oyunudur. Bakış açısı Rezaizade Mahmut Ekrem'in *Araba Sevdası* romanını andırıyor.

⁷ Burada Hikmet 1979 Devrimi'ni bastırmak için Humeyni önderliğindeki siyasal İslamcılar'ın "Ne Batı, Ne Doğu, İslam Cumhuriyeti" sloganına ve siyasal İslamcılar'ın o dönem konjüktüründe nasıl da ABD ve Batılı müttefikleri tarafından desteklendiğine göndermede bulunuyor. "Doğu" Sovyetler ve Doğu Bloku'nu imliyor.

⁸ Kışın ısınmak için kurulan bir düzenek.

⁹ Ceviz, nar ekşisi ve etle yapılan geleneksel bir yemek adı.